

Ks. Przemysław Nowakowski CM

XXXIV SEMINARIUM WYKŁADOWCÓW LITURGII (Radom 1998)

XXXIV seminarium Sekcji Wykładowców Liturgiki w Ośrodkach Uniwersyteckich, Akademiach, Wydziałach Teologicznych i Wyższych Seminarium Duchownych w Polsce odbyło się w gościnnych murach Radomskiego Wyższego Seminarium Duchownego w dniach 9–10.09.1998 roku. Temat tegorocznego spotkania brzmiał: *Ex Patre per Filium in Spiritu Sancto ad Patrem*. Zgodnie z tak sformułowanym tematem, celem obrad było przybliżenie działania poszczególnych Osób Bożych i całej Trójcy w liturgii.

W pierwszym dniu seminarium w prezydium zasiadli: ks. prof. dr hab. Adam Durak (ATK) jako prowadzący, ks. prof. dr hab. Józef Kopeć (KUL), ks. prof. dr hab. Bogusław Nadolski (ATK). Ks. prof. J. Kopeć, przewodniczący Sekcji Wykładowców Liturgiki witając wszystkich zebranych, pogratulował nowych osiągnięć naukowych. Liczba doktorów habilitowanych wśród liturgistów polskich wzrosła do 15, a ks. doc. dr hab. Stefan Koperek (PAT) otrzymał tytuł profesorski.

Obrady rozpoczął referat ks. Prof. dra hab. Bogusława Nadolskiego zatytułowany *Bóg Ojciec w Liturgii*. Autor przedstawił obraz Boga w liturgii posoborowej, w której Bóg objawia się nam, tworzy swoje imię. Bóg jest *darczyńcą*, Ojcem wszystkich czekającym na swoje dzieci w Synu. Modlitwy eucharystyczne skierowane tradycyjnie do Boga Ojca, ukazują Go jako Stworzyciela, Ojca wszystkich stworzeń i Ojca naszego Pana Jezusa Chrystusa. W ojcostwie Boga mamy widzieć źródło jedności i działania wszystkich Bożych osób w liturgii, której celem jest wejście jej uczestników w łaskę usynowienia. W liturgii, w Chrystusie i w sakramentach, dokonuje się więc nasze nowe stworzenie. Liturgia bez Boga Ojca byłaby jak wychowanie człowieka bez ojca, Jego brak uczyniłby trudnym poznanie Jezusa i doświadczenie usynowienia. W tym kontekście autor zacytował słowa zmarłego niedawno polskiego poety Zbigniewa Herberta: *Należy miłować Boga, bo to oczyszcza serce*. W wypowiedzi ks. Profesora powracała myśl, iż zarówno w liturgii, jak i poza nią nie można traktować oddzielnie poszczególnych osób Bożych, gdyż to zniekształca obraz Boga.

Drugi referat pt. *Chrystus jako Gloria Dei w Liturgii* wygłosiła siostra dr Adelajda Sielepin (PAT). Na początku siostra przybliżyła samo pojęcie chwały Bożej (*doxa thou Theou*), która może być rozpatrywana obiektywnie (wyrażona w Objawieniu) lub subiektywnie (kult ze strony człowieka). Referat zajął się chwałą w tym drugim znaczeniu, określając ją jako jeden z atrybutów Boga objawiającego się. Przyniósł ją na ziemię, czyli pozwolił nam ją poznać Jezus Chrystus. Chwałę Bożą na obliczu Chrystusa możemy dziś odnaleźć w liturgii. Rozwijając temat chwały Bożej w liturgii referentka skoncentrowała się głównie na święcie Przemienienia Pańskiego, bezpośrednio odnoszącego się do Chrystusa, który na górze Tabor *objawił swoją*

chwałę jako Bóg. Według niektórych interpretatorów tej sceny najważniejszy jest tu głos Ojca. Jezus nazwany jest przez Boga Synem, którego należy słuchać. Syn Boży to Nauczyciel i Mistrz, wyraziciel Boga Ojca, który niesie zbawczą mądrość jako przejaw chwały Boga. Białe szaty przemienionego Chrystusa wyrażają jego funkcję arcykapłańską. W scenie tej objawia się cała Trójca, objawienie chwały Bożej jest zapośredniczone przez Ducha Świętego. Reasumując treść zawartą w tekstach liturgicznych pozostałych Uroczystości Pańskich, siostra doktor wskazała na cyklicznie powtarzające się epifanie Boga w osobie Jezusa Chrystusa.

Jako trzeci mówca miał wystąpić ks. prof. dr hab. Stanisław Czerwik (Kielce), którego wykład pt. *Gloria Dei homo vivens w liturgii sakramentów* nie odbył się jednak z powodu nieobecności autora.

Trzecim i ostatnim wystąpieniem pierwszego dnia obrad był referat ks. dra Bolesława Margańskiego pt. *Per ipsum et cum ipso et in ipso* poświęcony zarówno słownej, jak i obrzędowej formule doksológii mszalnej. Autor omówił historyczne ukształtowanie się słów doksológii, wywodząc ją z najstarszych anafor (*Tradycja Apostolska*), którą w dzisiejszym brzmieniu odnajdujemy już w sakramentarzach z VII wieku. Następnie ukazał rozwój samego obrzędu, który okazuje się najstarszym podniesieniem w liturgii łacińskiej i greckiej (w VII wieku było to jedyne podniesienie podczas Mszy świętej papieskiej). W najobszerniejszej części wykładu znalazła się teologia obrzędu w ujęciu chrystologicznym i trynitarnym. Kościół wielbi Boga przez Chrystusa, Pośrednika i Kapłana składającego Ofiarę (*per ipsum*). Razem z Chrystusem (*cum ipso*) powracają do Boga Ojca wszyscy odkupieni Jego krwią. Ofiarować się z Chrystusem to podjąć się życia chrześcijańskiego, być człowiekiem duchowym. W Kościele wszyscy ludzie stają się członkami Jezusa Chrystusa (*in ipso*). Doksológia jest *par excellence* formułą trynitarną. Przez Chrystusa czczona jest cała Trójca Święta. Wszelka cześć przypada Bogu Ojcu wspólnie z Synem, w jedności Ducha Świętego. Na zakończenie ks. dr Margański zwrócił uwagę na odpowiednią formację uczestników liturgii do dania pełnej, świadomej i uroczystej odpowiedzi *Amen* wieńczącej doksologię. Jest to moment, w którym powinno nastąpić nasze przebóstwienie.

W dyskusji podsumowującej pierwszy dzień obrad podkreślono, że wszystkie wystąpienia dały uczestnikom możliwość owocnego pogłębienia teologii liturgii. Kilka pytań dotyczyło pojęcia chwały Bożej i jej miejsca w liturgii. Zgodzono się, że *chwała Boża* to coś więcej niż tylko atrybut Boga, ale raczej przejaw, całokształt wyrazu, w jakim Bóg ukazuje się człowiekowi. Ta chwała, podkreśliła odpowiadając na pytania siostra Sieliepin, uaoacza się w misterium paschalnym, które z kolei przejawia się we wszystkich sakramentach, realizuje w różnych podmiotach. Zastanawiano się jak chwała Boża objawia się dziś w naszych celebracjach, w jej przewodniczącym, uczestnikach, w gestach liturgicznych, w wystroju świątyń. Współczesna sztuka ikonograficzna jest w porównaniu z dawną bardzo uboga, zaznaczył ks. prof. Nadolski. Podejmując ten temat dyskusji, ks. prof. Kopec rozwinął wątek ikonografii krzyża jako znaku paschalnego. Uwzględnienie kontekstu liturgicznego niezbędne jest także w dziedzinie głoszenia Słowa Bożego, dodał ks. prof. Adam Durak, krytykując brak na terenie polskim dobrego komentarza liturgicznego do lektur biblijnych.

Po zakończeniu śródowych obrad, wszyscy uczestnicy spotkali się przy Stole Pańskim celebrując uroczyste Eucharystię z Nieszporami, której przewodniczył i homilię wygłosił miejscowy ordynariusz ks. bp Edward Materski.

Wieczorem, o godz. 20.00 odbyło się zebranie organizacyjne Sekcji Wykładowców Liturgiki. Głównym jego celem był wybór nowego przewodniczącego i sekretarza Sekcji. Przewodniczącym został ks. prof. dr hab. Adam Durak z ATK (34 głosy), wiceprzewodniczącym ks. doc. dr hab. Zbigniew Wit z KUL-u (25 głosów), a sekretarzem ks. dr Jacek Nowak (ATK). Ponadto podczas zebrania padły nowe propozycje i wnioski. Środowisko KUL-u zaproponowało powołanie Stowarzyszenia Miłośników Liturgii. Dyskusję nad jego kształtem odłożono jednak na dalsze spotkania. Ks. dr Czesław Krakowiak (KUL) wyszedł z inicjatywą utworzenia na serwerze KUL-owskim (Internet) bibliografii publikacji liturgistów polskich, prosząc wszystkich o przysyłanie danych na adres: www.kul.lublin.pl. Ks. prof. dr hab. Helmut Sobeczko poprosił o współpracę z półrocznikiem *Liturgia Sacra* wydawanym przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego i zaprosił równocześnie do udziału w symposium liturgicznym organizowanym przez tenże Wydział na temat *Recepcja soborowej Konstytucji o Liturgii Sacrosanctum Concilium*, które odbędzie się w Kamieniu Śląskim w dniach 15–17.03.1999 roku. Na zakończenie zebrani wybrali temat i miejsce następnego spotkania. Seminarium podejmie temat *Posługa liturgiczna świeckich w Kościele* i będzie miało miejsce w Ołtarzewie, koło Warszawy, we wrześniu 1999 roku.

Drugi dzień seminarium (czwartek, 10.09.1998) rozpoczął się koncelebrowaną Mszą świętą połączoną z poranną modlitwą Kościoła. Liturgii przewodniczył i homilię wygłosił ks. prof. dr hab. Stefan Koperek (PAT). Obradom w tym dniu przewodniczył ks. doc. dr hab. Zbigniew Wit, a w prezydium zasiadł ks. prof. dr hab. Adam Durak.

Pierwszy referat pt. *Działanie Ducha Świętego w liturgii* wygłosił ks. dr Andrzej Grzelak z Gniezna. Liturgiczne działanie Ducha Św. ujął on w trzech tezach. 1) *Duch Św. tworzy zgromadzenie i uzdalnia je do bycia Kościołem*. To Duch Św. tworząc Kościół, uzdalnia wiernych do świadomego, czynnego, głębokiego udziału w liturgii, do podjęcia poszczególnych funkcji liturgicznych. 2) *Duch Św. w Eucharystii i sakramentach przypomina i aktualizuje misterium paschalne*. Duch Święty uobecnia w liturgii uwielbionego Pana i równocześnie ożywia zgromadzenie, przygotowuje je do spotkania z Panem. 3) *Duch Św. włącza wiernych w zbawcze misterium paschalne i prowadzi do eschatycznej pełni*. Duch Św. umożliwi każdemu z nas przyjąć misteria Chrystusa. Duch Św. nie prowadzi do siebie, lecz objawia Chrystusa. Owocem Jego działania jest nasza komunja z całą Trójcą Świętą i Kościołem.

Ks. prof. dr hab. Helmut Sobeczko (Wydział Teologiczny UO) swoim referatem pt. *Przygotowanie do obchodu Jubileuszu roku 2000* przypomniał polskiemu liturgistom, że do rozpoczęcia wielkiego Jubileuszu pozostało już niewiele, bo zaledwie ponad rok czasu (otwarcie roku jubileuszowego ma nastąpić w noc Bożego Narodzenia 1999 roku). W liście apostołskim *Tertio millenio adveniente* papież przedstawia dwie fazy przygotowania Jubileuszu. Pierwsza, obejmująca lata 1991–96 miała być wielkim rachunkiem

sumienia Kościoła, poszukiwaniem odpowiedzi na pytania w jakiej mierze chrześcijanie są odpowiedzialni za zło, za niewiarę we współczesnym świecie. Wśród pytań postawionych przez Ojca Świętego znalazło się także jedno dotyczące liturgii: czy liturgia przeżywana jest rzeczywiście jako źródło i szczyt życia Kościoła. Ks. profesor Sobeczko pytał, czy liturgiści polscy w sposób wystarczający podjęli refleksję na ten temat. Druga faza to lata 1997–1998–1999 poświęcone odpowiednio Chrystusowi, Duchowi Świętemu i Bogu Ojcu. Sam Jubileusz ma stać się wielkim aktem uwielbienia Boga, Ojca wszystkich ludzi, a jego pierwszoplanowym celem jest ożywienie wiary i świadectwa chrześcijan. Obchody roku 2000 będą miały potrójny wymiar: liturgiczny, jubileuszowy i społeczny. Wymiar liturgiczny obejmujący uroczyste sprawowanie sakramentów, nabożeństwa pokutne, pielgrzymki, obchody kościelne winien być najmocniej podkreślany. Polski Komitet Przygotowania Jubileuszu przekłada propozycje rzymskie na nasz grunt i wychodzi także z własnymi inicjatywami, jakimi są np. planowane uroczystości ekumeniczne z prawosławnymi w Białymstoku oraz ponowny *zjazd gnieźnieński* (przy współpracy państwa).

Ostatnim wystąpieniem sympozjum był referat ks. dra Sławomira Sosnowskiego z Łodzi (WSD) pt. *Te Deum – pieśń pochwalna*. Autor przedstawił w skrócie historię *Te Deum*, umieszczając je w nurcie najstarszych hymnów chrześcijańskich, na równi ze słynnym greckim *Fos Hilaron* wykonywanym podczas nieспорów w obrządku bizantyńskim. Bardzo ciekawe okazały się uwagi dotyczące pozakościelnego zastosowania *Te Deum*. Pieśń tę we Francji wykonywano często podczas uroczystości państwowych jako hymn pochwalny, czego nie unikali nawet rewolucyoniści. Podobne były losy niemieckojęzycznej wersji *Te Deum*. Na zakończenie referent zajął się strukturą tekstu. Przytoczył opinię J. Magniego, który udowadnia, że pierwotnie cały tekst hymnu skierowany był do Chrystusa. *Te Deum* posiada klasyczny schemat modlitwy, sięgający tradycji żydowskiej: wezwanie Ojca i oddanie chwały, powód dla którego chwałę oddajemy (dzieło zbawienia w Synu), prośba. Badacze dostrzegają także związek hymnu z modlitwami eucharystycznymi. *Te Deum* jest więc wspaniałą pieśnią chwały, zgodną z klasyczną formą modlitwy chrześcijańskiej.

Dyskusję kończącą radomski zjazd liturgistów zdominował temat inicjatyw podejmowanych w różnych diecezjach w ramach przygotowania Jubileuszu Odkupienia. W diecezji lubelskiej zorganizowano peregrynację krzyża i księgi Pisma św. w rodzinach (wydano specjalny podręcznik-modlitewnik). W diecezji siedleckiej przeprowadzane są misje ewangelizacyjne, podczas których parafie nawiedzają tzw. *święte znaki* (krzyż i relikwiarz męczenników z Pratulina, ikona Matki Bożej Leśniańskiej) i przeprowadzane są specjalne nabożeństwa. Ks. dr Czesław Krakowiak (KUL) zaproponował, aby do diecezjalnych kalendarzy liturgicznych włączyć kalendarium rzymskich obchodów Jubileuszu. W dalszej dyskusji nawiązano do referatu ks. dra Sosnowskiego, uzupełniając go o polskie zastosowanie pozaliturgiczne *Te Deum*, którego śpiew zamykał w sposób oficjalny elekcje naszych królów. Słynne *Te Deum* Pendereckiego zawiera *Boże, coś Polskę*. Podkreślono też raz jeszcze pierwszoplanowe znaczenie działania Ducha Świętego w liturgii, przywołując przykład obrządków wschodnich. Odpowiadając na pytania, ks. dr Grzelak powtórzył, że Duch Św. jest pierwszym

darem Zmartwychwstałego, który posyła go, by mógł powstać Kościół – Zgromadzenie zdolne do sprawowania liturgii.

Podsumowując obrady w Radomiu, ks. prof. dr hab. Adam Durak w serdecznych słowach podziękował wszystkim prelegentom i uczestnikom za czynny i liczny udział w symposium. Szczególne wyrazy wdzięczności skierował na ręce ks. prof. dra hab. Jerzego Kopcia, który przez ostatnie lata przewodniczył Sekcji Wykładowców Liturgiki. Nie zabrakło też podziękowania władzom Radomskiego Seminarium Duchownego, które przez dwa dni gościnnie przyjmowało liturgistów z całej Polski.

Kraków

Ks. PRZEMYSŁAW NOWAKOWSKI CM

Ks. Jerzy Chmiel

**PIERWSZE PRZEKŁADY NOWEGO TESTAMENTU
W DZIEJACH I KULTURZE
EUROPY ŚRODKOWEJ I PÓŁNOCNEJ
KONFERENCJA NAUKOWA W ZIELONEJ GÓRZE (1998)**

Instytut Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Zielonej Górze i Towarzystwo Studiów Łużyckich tamże zorganizowały w dniach 25–26 września 1998 r. konferencję naukową nt. „Pierwsze przekłady Nowego Testamentu w dziejach i kulturze Europy Środkowej i Północnej”. Okazją była 450. rocznica powstania jednego z najcenniejszych zabytków piśmiennictwa łużyckiego, a mianowicie przekładu Nowego Testamentu na język dolnołużycki (żarski) przez Mikołaja Jakubicę, który żył w pierwszej połowie XVI wieku (1500?–1563?).

Łużycanie to ostatni już naród, jaki po tysiącu lat od czasów podbojów tej ziemi przez Niemców ocalał spośród wielu ludów słowiańskiego Połabia, czyli obszarów położonych na zachód od Odry i Nysy Łużyckiej, sięgających poza Łabę aż po Solawę (niem. Saale). Łużyce Zachodnie to teren w granicach Niemiec od Brandenburgii po Chociebuż (niem. Cottbus) i Budziszyn (niem. Bautzen). Oblicza się, że żyje tam ok. 60 tys. Łużyczan. Natomiast Łużyce Wschodnie, leżące między Nysą Łużycką od zachodu a Bobrem i Kwisą od wschodu, znalazły się po 1945 roku w granicach Polski. W Buczynie mieści się Ośrodek Kultury Łużyckiej, który zajmuje się problematyką sorabistyczną (czyli Serbów Łużyckich).

Mikołaj (Mikławś) Jakubica był mnichem augustiańskim klasztoru w Żaganiu, najprawdopodobniej skrybą bibliotecznym, a klasztor żagański słynął ze swej biblioteki (ponad 1 tys. woluminów, obecnie we Wrocławiu). W czasie reformacji Jakubica stał się zwolennikiem Lutera i został pierw-